

panem, si quid non satis putabat a ministro purgatum; nam ¹ decrustatus erat appositus.

Arist. Sedebatis commode?

Lurco. Nunquam commodius.

Arist. Non potuistis male prandere: nam reliqua sat scio suppeditatum iri redundanter, si qua modo fuerant in macello.

Lurco. Nusquam verius, copiaque ipsa nocet. Adstat ² mensae strutor, cultellos et furcinulas componens. Ingreditur magna pompa ³ architriclinus cum longo agmine puerorum et exoletorum, qui gestabant fercula primi missus.

CONVIVIUM

SCOPAS, CRITO, SIMONIDES, DEMOCRITUS,
POLAEMON.

Scopas. Ubi ⁴ nobis Simonides?

Crit. Illico dixerat se venturum, simul ac convenisset debitorem apud forum.

Scop. Recte habet. A debitore facilius se extricabit, quam a creditore.

Crit. Qui istuc?

Scop. Sicut in victoria belli conditiones fert victor, non victus. Nam ⁵ a debitore, cum ipse idem volet; a creditore, cum alter. Sed convenientissime omnes, ut

¹ decrustatus, scrostato, senza corteccia.

² mensae strutor, il trincante.

³ architriclinus, lo scalco.

⁴ Ubi nobis Simonides? dov'è Simonide nostro?

⁵ intellige, extricabit se.

erat condictum, relicta domi severitate, afferentes vobiscum hilaritatem, lepores, venustates, gratias?

Crit. Plane ita spero, et erimus, sicut monet M. Varro, ¹ belli homines.

Scop. Reliquae meae curae sunt.

Crit. Ecce tibi Simonides.

Scop. ² Feliciter.

Sim. Et vobis fauste.

Scop. Exspectatissime.

Sim. Plane rusticane; nam ad prandendum eram invitatus, non ad exspectandum. Sed, quaeso, fui vobis diu in mora?

Scop. Non valde.

Sim. Cur non accumbebatis sine me? Essetis saltem ³ prooemati de fructibus, quibus ego non admundum capior.

Scop. ⁴ Bona verba; te absente assedissemus?

Crit. ⁵ Satis comitatum; exordiamur iam opus. Optimum panem et levissimum! Non plus habet ponderis, quam si esset spongia: siligineus est ⁶ setanus: industrium habetis ⁷ pollinctorem.

Scop. Roscius est pistrini curator.

Sim. Nunquamne in id coniicitur?

Scop. Absit; tam frugi servus.

Dem. Affer mihi autopsyrum.

Sim. Mihi vero secundarium aut ⁸ typhaceum.

Scop. Cur talem?

¹ belli homines, galanti uomini.

² Feliciter, tu sei il benvenuto.

³ Essetis prooemati de fructibus, avreste cominciato a mangiare i frutti.

⁴ Bona verba; te absente assedissemus? adagio; che ci fossimo messi a sedere senza di te?

⁵ Satis comitatum, abbastanza di ceremonie.

⁶ setanus, abburattato.

⁷ pollinctorem, panatiere.

⁸ typhaceum, di segala.

Sim. Quoniam audivi, et ita sum expertus, *1 minus me esse, cum panis non est sciti saporis.

Scop. Heus, puer, afferto ei panem *2 cibarium et vulgarem, etiam ex atro, si ita mavult: ita demum iucundissime convivabimur, si quisque, quod maxime collubitum erit, sumpserit.

Pol. Panis hic, quem tu tantopere probas, spongiosus, aquaticus est; malo densiorem.

Crit. Mihi vero non displicet spongiosus, modo ne sit *3 speuticus: hic vero etiam *4 hectas attollit, quod *5 focacii solent facere, cum sit, uti satis apparet, *6 furnaceus.

Pol. Cibarius hic panis, et acetosus est et acerosus; typhaceum dicas.

Scop. Sic consueverunt nostri agricolae triticum omne, quod hue important, *7 acetare prius in villa et miscere multis generibus seminum; *8 sapor autem ex fermento est nimio.

Pol. Nullum hominum genus est hoc fraudulentius: non malefaciunt, nisi cum nesciunt.

Crit. Panis hic non est satis fermentatus.

Dem. Puta te hodie unum Iudeorum, qui azymo vescebantur iussu Dei.

Crit. Id quidem, quod homines essent pessimi; ut interdicta est illis suilla, qua nihil palato gratius, nec, si moderate sumas, salubrius. Et quidem azyma iussi sunt comedere cum lactucis agrestibus, quae sunt perquam amarae.

Pol. Illa omnia sensus habent altiores: omittamus haec.

*1 minus me esse, ch'io mangio meno.

*2 panem cibarium, pan da famiglia.

*3 speuticus, cotto in fretta; a ταῦδε, festino.

*4 hectas, la corteccia.

*5 focacii, le cofaccine.

*6 furnaceus, cotto nel forno.

*7 acetare, alterare.

*8 sapor, il fortune.

Scop. Et quidem disputationem de pane. Si de obscuris fuerit tanta controversia, magna erit in toto convivio discordia.

Crit. Accidet nimirum, quod Horatius *1 inquit:

Tres mihi convivae prope dissentire videntur,

Poscentes vario multum diversa palato.

Scop. Appone lances illas et tympana cum cerasis et prunis et malis granatis et *2 persicis pomis et *3 persicis praecocibus.

Pol. Cur M. Varro dixit convivas non debere excedere numerum Musarum, cum de eo numero non constet? Alii enim ponunt tres, alii sex, alii novem.

Crit. Dixit tamquam si constaret esse novem; et ita erat vulgo receptum. Unde Diogenis iocus in ludi magistrum, qui paucos haberet discipulos, depictas autem Musas in ludo: Praeceptor, inquit, *4 σὺν ταῖς μούσαις multos habet discipulos.

Dem. Sed est ne verum, Persas pomum hoc, quod apud ipsos esset lethale, invexit in Graeciam ad pestem eorum, quibuscum bellum gerebant?

Crit. Sic accepi.

Dem. Admirabilis est in ingeniosis terrarum varietas.

Crit. India mittit ebur, inquit Virgilius, molles sua thura Sabaei. Hem *5 cydonipersica.

Sim. Novum insitionis inventum, priscis incognitum. Cedo nobis pateram cum ficiis *6 duricoriis, qui sunt, ut nostis, *7 prodromi.

Scop. Satis est fructuum. Expleamus nos rebus aliis salubrioribus corpori.

*1 Lib. II, ep. 2, vers. 61.

*2 persicis pomis, pesche.

*3 persicis praecocibus, albicocche.

*4 σὺν ταῖς μούσαις, cum musis; hoc est, si cum discipulis enumerauntur et musae.

*5 cydonipersica, mele cotogne.

*6 duricoriis, che hanno la buccia dura.

*7 prodromi, primaticci.

Crit. Quid his salubrius?

Scop. Nihil, si salubre et sapidum idem sunt, sicut in meridiano somno.

Crit. Ego condono illis nocumentum propter oblectamentum.

Scop. Non meministi versiculum Catonis?

Pauca voluptati debentur, plura saluti.

Dato singulis ¹ singulas gabatas cum iure carnium, ut sorbeant: id vero et calefaciet intestina, et blande abluet ad molliendum ventrem.

Sim. Profecto, puer, ² amo te de suilla hac salita. Oh pernam sapidissimam! Maialis est. Brassicas illas cum larido, si mihi vis auscultare, redde coquo per hoc quidem temporis, aut serva in brumam. Luapicae huius scinde mihi buceeam unam aut alteram, quo suavius ebibam primum cyathum.

Crit. Parcamus medicorum consilio admonentium, ut porcinæ addatur merum. ³ Funde vinum.

Scop. Sequitur actus fabulae, fortassis hoc anni tempore praecipius. Spectate huius actus apparatum. Primum omnium a caliculis ⁴ custos abaci seyphos exposuit vitreos crystallini vitri cum vino albo purissimo: aquam putes solo adspectu. ⁵ Sanmartinium est, et partim Rhenense non ⁶ infectum, ut solet in Belgia: sed quale in media Germania bibitur. ⁷ Oenophorus ⁸ relevit hodie ⁹ serias duas, alteram vini ¹⁰ helvelli, seu flavi ex agro parisiensi, alteram

¹ singulas gabatas cum iure carnium, ut sorbeant, una scodella di brodo di carne per ciascuno, per bere.

² amo te, ti ringrazio.

³ Funde vinum, mesci.

⁴ custos abaci, il credenziere.

⁵ Sanmartinium, egli è di S. Martino, quod est Hispaniae oppidum.

⁶ infectum, fatturato.

⁷ Oenophorus, il bottigliere.

⁸ relevit hodie, ha manomesso.

⁹ serias duas, carratelli.

¹⁰ helvelli, chiaretto.

sanguinei ¹ Burdegalensis. Habetis in ² apyroto alia parata, fuscum aquitanicum, et nigrum e Sagunto; petat quisque ex sententia palati sui.

Crit. Quid potest nunciari laetus, ut nihil est durius, quam perire siti? Ego vero mallem, optimam nobis aquam prospexisses: hunc nuncium audivissem libentius, quam de vino.

Scop. Nec ea deerit.

Sim. Nuper, cum essem in urbe Roma, bibi apud Cardinalem quemdam vina generosissima omnifariam saporis, (nam eram praefecto cellae vinariae perquam familiaris) vinum dulce, acutum, lene, suave, au-sterum.

Dem. Mihi vehementer placet ³ aiglauces.

Pol. Sic fere Belgicis foeminis.

Sim. In pagis quibusdam Galliae flores apponuntur, secundarium autem vinum et tertiarium habent in deliciis. Sed ea villa sunt magis, quam vina; et alioquin vinum gallicum toto genere nec aquam, nec aetatem fert. Itaque paullo ⁴ post quam est diffusum, bibitur: quippe post annum inclinat illico et ⁵ fit dubium, tum ⁶ fugiens, et ⁷ acuit; quod si manserit diutius, emucet et in vappam vertitur. Hispanum vinum et italicum bene fert et aquam et aetatem.

Dem. Quid rei est vinum fugiens? Vinciantur probe dolia et obseretur cella, immo et domus claudatur, si sit opus.

Pol. Ut poma fugientia, quae aetati cedunt, nec servantur, et discedere vulgo dicimus; cuius contrarium est vinum consistens.

¹ Burdegalensis, di Bordeaux.

² apyroto, rinfrescatio.

³ aiglauces, vino dolce, come mosto.

⁴ post quam est diffusum, dopo che egli è imbottito.

⁵ fit dubium, dà la volta.

⁶ fugiens, svanisce.

⁷ acuit, piglia di punta.

Dem. Funde mihi prius aquam ad dimidium calicem, super hanc infundes vinum more veteri.

Crit. Immo et hodierno multarum gentium: Galli et Germani contra faciunt.

Dem. Quae nationes volunt bibere aquam vinatam, aquae addunt vinum: quae vinum aquatum, vino superinfundunt aquam.

Crit. Quae vero vino aquam non adfundunt, quid bibunt?

Dem. Vinum purum putum.

Crit. Etiam, nisi prius sit a vinario irrigatum.

Pol. Baptizare id vocant, ut vinum sit christianum: ea erat meo tempore elegantia philosophica.

Dem. Illi baptizant vinum, et se ipsos exbaptizant.

Pol. Peius agunt qui iniiciunt calcem, sulphur, mel, alumen et alia dictu tetriora, quibus nihil est corporibus perniciosius; in quos publice deberet animadvertisi, ut in latrones aut sicarios: inde sunt enim incredibilia morborum genera, et potissimum ^{*1} arthritica.

Crit. Et conspiratione cum medicis id agunt, ut untrinque rem augeant.

Dem. Nimis mihi porrigit plenum calicem; deple, quo te, aliquantum, ut sit locus aquae infundenda.

Crit. Funde mihi in scyphum illum coloris castanei. Quid rei est?

Scop. Nux praegrandis indica, ^{*2} ab labris argento circumclusa. Visne in ^{*3} culullo illo ligni ebeni, quod ferunt esse saluberrimum? Ne addas tantum aquae; nescis vetus verbum: Perdis vinum infusa aqua.

Dem. Immo perdis utrumque, aquam et vinum.

^{*1} arthritica, le gotte.

^{*2} ab labris argento circumclusa, con l'orlo d'argento.

^{*3} culullo, bicchiera.

Pol. Malo utrumque perdere, quam ab alterutro perdi.

Scop. Lubetne potare more graeco ex illis pateris et capacioribus poculis?

Crit. Minime vero. Admonebas nos modo antiqui proverbii: vicissim admoneo te praecepti Paulini: *Nolite inebriari vino, in quo inest luxuria: et Servatoris nostri: Videte, ne graventur corda vestra cra-pula et ebrietate.* Unde est haec frigida aqua, tam pura et pellucida?

Scop. E fonte proximo.

Crit. Ad vinum diluendum malim cisterninam, modo defaecatissima.

Dem. Quid putealem?

Crit. Usibus lavandi aptior est, quam bibendi.

Pol. Fluviale commendant plurimi.

Crit. Recte si fluant amnes per venas auri, ut fere in Hispania, et sit quieta et limpida.

Sim. Mihi vero in phiala illa Samia affer aliquantum cervisiae, quam puto refrigerando corpori hoc aestu utilissimam.

Scop. Ex qua tandem cervisia?

Sim. Ex tenuissima; nam aliae nimium incrassant spiritus, et reddit obesum corpus.

Pol. Mihi itidem dato, sed in vitro illo terete.

Scop. Curre ad culinam; quid illi cessant? Quin mittunt missum alium? Vides iam hinc neminem attingere. Affer pullos gallinaceos elios cum lactucis, buglossa hortensi et intubo, vervecinam quoque et vitulinam.

Crit. Adde etiam in scutulis paullum sinapis aut ^{*1} petroselinati.

Dem. Violenta res videtur sinapis.

Crit. Non admodum congruit biliosis; iis tamen,

^{*1} petroselinati, salsa di prezzemolo.

qui crassis et frigidis humoribus redundant, haud inutilis.

Pol. Idecirco sapiunt populi septentrionales, quibus illa est magno usui, praecipue cibis crassis et duris addita, ut bubulae et salsamentis.

Scop. Hoc loco existimo pultes et ^{*1} ptisanas venturas in tempore, ^{*2} leucophagum, similaginem, a-mylum, oryzam, vermiculos. Edat quisque ex quibus volet.

Dem. Vidi, qui a vermiculis huiusmodi vehementer abhorret, quod autumaret, collectos fuisse ex terra aut coeno, et vixisse aliquando.

Crit. Scilicet metuebat, ne in aqualiculo suo reviviscerent. Oryzam ferunt nasci in aqua, mori in vino; cedo igitur vinum.

Dem. Ne bibe statim a cibo calido; intermisce prius frigidi aliquid et solidi.

Crit. Quid?

Dem. Crustam panis aliquam, vel ^{*3} turundam unam aut alteram carnium.

Sim. Vah! pisces cum carnibus in eadem mensa? Mare miscetur terrae. Hoc vetant medici.

Scop. Immo hoc placet medicis.

Sim. Credo, quia illis utile.

Scop. Cur ergo vetant medici?

Sim. Erravi: a medicina prohiberi dictum oportuit, non a medicis. Sed qui sunt pisces isti?

Scop. Appone ordine, primum ^{*4} lupum illum assum cum aceto et capparibus, tum passeres elios cum succo lapathi acuti, soleas frixas, lucium recentem et capitonem: lucium salitum serva tibi: thynnum assum recentem et thynnum in salsamento, maenas

^{*1} ptisanas, *le lattate d'orzo.*

^{*2} leucophagum, *il bianco mangiare.*

^{*3} turundam, *bocccone.*

^{*4} lupum, *storione.*

recentes frixas, ^{*1} crustulata, in quibus insunt muli barbati, murenae et trutae multis conditae aromatis, gobios fricos, ^{*2} commaros et cancros elios. Admisse scutellas ^{*3} cum intritis alliato, piperato, erucato.

Sim. Ego vero de piscibus loquar, non edam.

Crit. Si philologus cooperit de piscibus mouere controversiam, hoc est de re incertissima et controversissima, incipite nobis lectulos insternere, hic erit cubandum.

Scop. Nemo dignatur vel gustare: tolle haec.

Sim. Atqui convivia olim Romae lautissima et (ut ipsi soliti erant dicere) ^{*4} pollucibia, ex piscibus constabant.

Crit. Ita sunt mutata tempora, etsi hoc etiam durat apud quosdam.

Scop. Importate assa, pullos, perdices, turdos, anaticulas, querquedulas, palumbulos, cuniculos, le-pusculos, vitulinam et haedinam et intinctus seu embammata, acetum, omphacium, oxypora, mala etiam medica et citronia et olivas balearicas ^{*5} conditias, ^{*6} quassas et in muria asservatas.

Dem. Non adsunt baeticae.

Scop. Magis sunt saporis sciti balearicae.

Crit. Quid fiet grandibus illis belluis, anseri, cycno, pavoni?

Scop. Ostende tantum et refer in culinam.

Pol. Hem pavonem! Ubi est Q. Hortensius, cui erat in deliciis?

^{*1} crustulata, *pasticci.*

^{*2} commaros, *gamberi.*

^{*3} cum intritis alliato, piperato, erucato, *con le salse d'aglio, di pepe, di rucetta.*

^{*4} pollucibia, *splendidi;* qualia siebant, cum in honorem cuiuspiam Dei aliquid dedicabatur. Pollucere enim est libamenta offerre.

^{*5} conditias, *aconce.*

^{*6} quassas, *macerate.*

Sim. Tolle agnina.

Scop. Cur tolletur?

Sim. Quia est insalubris. Ferunt, eam non aliam exire, quam qualis intravit.

Crit. Vidi quemdam devorare ossa olivarum ^{*1} struthionice.

Scop. Ex quibus carnibus sunt ^{*2} artocreas istae?

Crit. Haec est ex cervina.

Scop. Haec est ex ^{*3} damica; illa est, ut puto, aprugna.

Crit. Condituras ipsas malim, quam carnes.

Sim. Plane ita est; etiam res amaras condimentum reddit suavissimas.

Crit. Ecquid est vitae totius condimentum?

Dem. Aequus animus.

Crit. Aliud quiddam ego proferam amplius et augustinus.

Dem. Quid tandem hoc meo?

Crit. Pietas, sub qua et animi aequitas comprehenditur, et ad res universas, asperas, faciles, medias condimentum aptissimum et iucundissimum.

Scop. Infunde vinum album Hispanicum in ^{*4} carchesum illud, et circumfer per convivas.

Dem. Quid paras agere? Sub prandii finem propinas nobis vinum forte ac generosum. Dilutius erit posthac bibendum, si consultum cupimus valetudini.

Sim. Recte mihi videris admonere; frigida enim oportet esse in convivio postrema, quae pondere suo cibos ad imum ventriculum detrudant, et vapores caput impetentes cohibeant.

Scop. Tolle ista, muta orbes et quadras; da secundam mensam; nam nemo extendit usquam manum.

^{*1} struthionice, come uno struzzo.

^{*2} artocreas, pasticci.

^{*3} damica, di daino.

^{*4} carchesum, tazza alta con i manichi.

Crit. Adeo voravi initio avide, ut statim amiserim appetitum.

Dem. Ego item non appetitione, sed impetu feror ad primas dapes; inde me expleo.

Pol. Nescio quid edi de piscibus, id gustum meum prorsus retudit.

Sim. Tantumne bellariorum apparatus et cupides, cum nihil amplius superest cupediae? Pyra, mala, caseus multiplex: sed palato meo congruentissimus est ^{*1} hippax.

Crit. Non reor hippacem esse hunc, sed Phrygium ex lacte asini qualis e Sicilia usque advehitur columbellari forma et quadra, qui, cum frangitur, in lamellas finditur sive philaras.

Dem. Caseus hic, etsi Britannicus, fistulosus est; non erit utique, mea sententia, vobis gratus.

Crit. Sed neque hic spongiosus Hollandicus. Parmensis hic est bene compactus et satis (ut videtur) recens; et ille ^{*2} Penafellius facile cum Parmensi certarit.

Dem. Non est Parmensis, sed Placentinus.

Crit. Etiam si placet: vulgo Germanorum suavisimus est caseus, vetus, putris, confriatus et vermiculosus.

Sim. Qui talem edit caseum, sitim venatur, et edit ut bibat.

Scop. ^{*3} Pistor dulcarius nimium moratur; quin affert scribillas et ^{*4} artolagana testuacia et sartaginea, conspersione in cacabum iniecta olei ferventis, melle superfuso.

Crit. Caryotas da mihi aliquot, et ad edendum et ad servandum; fortasse nocte hac nihil edam aliud.

^{*1} hippax, cacio di cavalla.

^{*2} Penafellius, di Penafello, quod est oppidum Hispaniae.

^{*3} Pistor dulcarius, il pasticciere.

^{*4} artolagana testuacia et sartaginea, le frittelle cotte nella teglia di terra e nella padella.

Scop. Cape igitur *1 spathalium hoc integrum. Vin' ex malogranatis?

Pol. Heus, puer, spolia nobis hanc palmam agrestem, et da quod est esui.

Scop. Potionis vos admoneo. Scitis, Aristotelis esse opinionem, *2 tragemata esse inventa, ut ea nos ad bibendum invitent, ne cibus in arido coquatur.

Crit. Oportet ergo, inventorem fuisse vel nautam vel pisces, qui adeo timeret ariditatem.

Scop. Affer ea, quae solent vocari sigillum stomachi, post quae nihil est nec edendum nec bibendum, *3 buccellatum, *4 cydoniatum, coriandrum saccharo coniectum; hoc vero *5 manducandum est, non edendum: sed quod ex manso reliquum est aridum, expuendum. Collige frusta et reliquias in canistris. Affer aquas odoriferas, rosaceam, floris mali medici, *6 moscatam.

Pol. Agamus Christo gratias.

Puer. Agimus tibi gratias, Pater, qui tam multa ad hominum usus condidisti. Annue, ut tuo favore ad illam coenam veniamus tuae beatitudinis.

Pol. Agamus nunc Domino gratias.

Crit. Age tu.

Pol. Immo agat Democritus, qui in hisce rebus multum valet.

Dem. Gratias tibi non possum agere pro merito, hoc statu reipublicae; vides enim omnia a Baccho perturbata; sed recitabo quas Dionysio egit Diogenes; nam mandavi memoriae; tu labenti memoriae et linguae titubanti in tanta eluvione habebis veniam.

*1 spathalium hoc integrum, questa rama intera di dattili.

*2 tragemata, le frutta e le confezioni.

*3 buccellatum, i biscottini.

*4 cydoniatum, la codognata.

*5 Molliores cibos edimus, qui nullo labore conficiuntur: manducamus duriores et denti reluctantes. Th. V.

*6 moscatam, la muschiata.

Scop. Dic quidquid libuerit; scribetur in vino.

Dem. Defatigasti te ipsum, Scopula, uxorem, famulos, famulas, vicinos, coquos, pistores, ut nos magis comedendo et bibendo delassares. Socrates sapienter, qui in mercatum celeberrimum ingressus exclamarit: Oh Dii immortales, quam multis ego non indigo! Tu contra posses dicere: haec omnia quotula portio sunt eorum, quibus indigo! Naturae placent modica, et illis ea sustentatur ac fulcitur: haec tam multa, tam varia obruant naturam. Merito Plinius: varietas ciborum homini pestilens, pestilentior condimentorum. Referimus hinc domum gravata corpora, referimus animos obrutos ac demersos cibis et potiibus, ut nullo hominis officio rite possimus fungi. Tu ipse iudicato, ecquam tibi gratiam debemus.

Scop. Haecce est gratia, quam habetis? Sic rependitis prandium tam opiparum?

Pol. Ita plane; quod enim maius beneficium, quam ut fias sapientior? Tu nos domum remittis plane bruta, nos te domi tuae volumus hominem relinquere, ut scias consulere tuae ac alienae valetudini, et secundum naturae desideria vivere, non *1 iuxta corruptas ab stultitia opiniones. Vale et saepe.

*1 iuxta corruptas opiniones. Dictio, quae apud sequioris aevi scriptores tantum occurrit. Aureae latinitatis vindices scribebant: ex opinionum perversitate. Th. V.